

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv,
www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020. gada 21. janvārī Nr.1-12/4.

Visām pašvaldībām

*Tiesībsarga ziņojums par aptaujas
rezultātiem par bērnu līdzdalību
izglītības iestādēs*

Ar 2017. gada 14. marta likumu "Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā" tika grozīta Bērnu tiesību aizsardzības likuma 70. panta otrā daļa. Minētie grozījumi uzliek par pienākumu visiem iestāžu, kurās uzturas bērni, vadītājiem noteikt iestādē kārtību, kādā bērni var iesniegt sūdzību par iespējamām pārkāpumiem, kā arī par atbalsta un palīdzības nepieciešamību vai jebkāda cita veida iesniegumu par iestādes darbību.

2019. gada 2. aprīlī un 2019. gada 6. augustā (atkārtoti) tiesībsargs nosūtīja visām pašvaldībām aptaujas vēstuli Nr. 1-5/62, lūdzot sniegt labās (bērniem draudzīgas) prakses piemērus, kā izglītības iestāžu vadītāji nosaka iepriekš minēto kārtību un padara to bērniem zināmu un pieejamu. Tostarp vēlējās noskaidrot arī citus labās prakses piemērus par bērnu līdzdalību un iesaisti izglītības iestādes dzīvē.

Savukārt 2019. gada 7. augustā tiesībsargs nosūtīja līdzīga satura vēstuli Nr. 1-5/107 privātskolām, lūdzot dalīties ar labās (bērniem draudzīgas) prakses piemēriem, kā tiek noteikta iesniegumu un sūdzību iesniegšanas kārtība un kā tā tiek padarīta bērniem zināma un pieejama.

Atbildi uz tiesībsarga aptaujas vēstuli sniedza visas pašvaldības. Ziņojumā par aptaujas rezultātiem atbildes lielākoties tiks sniegtas apkopotā veidā un var neaptvert visu Latvijas vispārējās vidējās izglītības iestāžu praksi.

*Par bērnu līdzdalības un tiesību brīvi paust savu viedokli nozīmi bērnu
tiesību īstenošanā izglītības iestādēs*

ANO Bērnu tiesību konvencijas 29. panta pirmā daļa noteic, ka dalībvalstis vienojas par to, ka bērnu izglītošanas mērķiem jābūt šādiem:

a) attīstīt bērna personību, pilnībā izkopt viņa talantus, kā arī garīgās un fiziskās spējas;

b) ieaudzināt cieņu pret cilvēktiesībām un pamatbrīvībām, kā arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtos pasludinātajiem principiem;

c) ieaudzināt cieņu pret vecākiem, pret savu kultūras identitāti, valodu un vērtībām, pret tās valsts nacionālajām vērtībām, kurā bērns dzīvo, un pret viņa izcelsmes valsts nacionālajām vērtībām, kā arī pret citām kultūrām;

d) sagatavot bērnu apzinīgai dzīvei brīvā sabiedrībā saprašanās, miera un iecietības garā, ievērojot dzimumu līdztiesību un visu tautu, visu etnisko, nacionālo un konfesionālo grupu, kā arī pirmiedzīvotājiem piederīgo personu draudzību;

e) ieaudzināt cieņu pret dabu.

ANO Bērnu tiesību konvencijas 12. panta pirmā daļa noteic, ka dalībvalstis nodrošina, lai ikvienam bērnam, kas ir spējīgs formulēt savu viedokli, būtu tiesības brīvi to paust visos jautājumos, kas viņu skar, turklāt bērna viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei.

Bērna tiesības brīvi paust savu viedokli ir ANO Bērnu tiesību konvencijas pamatprincips. Šīs tiesības īstenošana ir būtisks bērnu tiesības aizsardzības garants.

Konvencijas vispārējos komentāros par izglītības mērķiem¹ ir noteikts, ka “Konvencijas 29. pants piešķir nozīmi procesam, ar kuru jāveicina tiesības uz izglītību. Tādējādi izglītības procesā īstenotās vērtības nedrīkst mazināt centienus veicināt citu tiesību izmantošanu, bet gan to stiprināt. Tas attiecas ne tikai uz izglītības programmu saturu, bet arī izglītības procesiem, pedagogiskajām metodēm un vidi, kurā izglītība tiek īstenota – mājām, skolu vai jebkuru citu vietu. Bērni nezaudē savas cilvēktiesības, ieejot pa skolas vārtiem. Tāpēc, piemēram, izglītība jānodrošina tā, lai tiktu ievērota bērna iedzimtā cieņa un bērns varētu brīvi paust savu viedokli atbilstoši 12. panta pirmajai daļai un piedalīties skolas dzīvē. Tāpat izglītība jānodrošina, ievērojot 28. panta otrajā daļā minētās disciplīnas stingros ierobežojumus un veicinot vardarbības izskaušanu skolā. Lai ievērotu 29. panta pirmajā daļā atzītās vērtības, skolām nepārprotami jābūt bērniem labvēlīgām šā vārda plašākajā nozīmē un visādā ziņā atbilstošām bērna cieņai. Mācību procesa un tiesību īstenošanas ietvaros jāveicina bērnu iesaistīšanās skolas dzīvē, skolu kopienu un studentu padomju izveide, salīdzinošā izglītība, salīdzinošās konsultācijas un bērnu iesaiste skolas disciplinārlietās.”

Konvencijas vispārējos komentāros par bērna tiesībām tikt uzklautam komiteja iesaka dalībvalstīm īstenot pasākumus, lai radītu bērniem iespēju paust viņu viedokli, un pienācīgi ņemt viņu viedokli vērā attiecībā uz turpmāk minēto:²

1. Jebkurā audzinātājvidē, tostarp izglītības programmās agrīnā bērnībā, būtu jāveicina bērnu aktivitāte līdzdalību veicinošā mācību vidē³.

¹ Bērnu tiesību komiteja, Vispārējais komentārs Nr. 1 par izglītības mērķiem (Konvencijas 29. panta 1. punkts), (CRC/GC/2001/1), 8.

² Bērnu tiesību komiteja, Vispārējais komentārs Nr. 12 par bērna tiesībām tikt uzklautam (Konvencijas 12. pants), (CRC/C/GC/12), 106.

³ “A human rights-based approach to Education for All: A framework for the realization of children’s right to education and rights within education” (Uz cilvēktiesībām balstīta pieeja izglītībai visiem. Satvars bērnu tiesību uz izglītību un tiesību izglītībā ievērošanai), UNICEF/UNESCO (2007. g.).

2. Mācību apguves procesā ir jāņem vērā bērnu dzīves apstākļi un perspektīvas. Tāpēc izglītības iestādēm, plānojot mācību un skolas programmas, ir jāņem vērā bērnu un viņu vecāku viedoklis.⁴

3. Izglītība cilvēktiesību jomā var veidot bērnu motivāciju un uzvedību tikai tad, ja cilvēktiesības tiek ievērotas iestādē, kurā bērns mācās, rotaļājas un dzīvo kopā ar citiem bērniem un pieaugušajiem⁵. Šajās iestādēs bērni jo īpaši pievērš rūpīgu uzmanību tam, vai tiek ievērotas viņu tiesības tikt uzklautiem, jo šādās iestādēs bērni var novērot, vai viņu viedoklis patiešām tiek pienācīgi ņemts vērā, kā paredz Konvencija.⁶

4. Bērnu līdzdalība ir nepieciešama, lai klases telpā varētu veidot tādu sociālo vidi, kurā tiek stimulēta sadarbība un savstarpējs atbalsts, kas vajadzīgs, lai nodrošinātu uz bērnu vērstu interaktīvu mācīšanos. Tiek atzinīgi vērtēta vienaudžu izglītošanas un vienaudžu konsultēšanas pasākumu izplatīšana.⁷

5. Cita starpā bērnu pastāvīga līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesos ir jāpanāk, nodrošinot klašu padomju, skolēnu padomju un skolēnu pārstāvību skolas padomēs un komitejās, kurās skolēni var brīvi paust savu viedokli par skolas politikas un uzvedības kodeksu izstrādi un īstenošanu. Šīs tiesības ir jāparedz tiesību aktos, nevis tikai jāpaļaujas uz iestāžu, skolu un vadošo skolotāju labo gribu īstenot tās.⁸

Tātad secināms, ka bērna tiesību tikt uzklautam ievērošana izglītībā ir priekšnoteikums tam, lai efektīvi un pilnvērtīgi īstenotu tiesības uz izglītību. Savukārt “līdzdalība” ir bērna tiesību tikt uzklautam nodrošināšanas elements.

“Līdzdalības” termins ir attīstījies un šobrīd tiek plaši izmantots, lai raksturotu procesus, kas ietver informācijas apmaiņu un tāda dialoga uzturēšanu bērnu un pieaugušo starpā, kura pamatā ir abpusēja cieņa. Līdzdalības procesā bērniem tiek dota iespēja uzzināt, kādā veidā gan viņu, gan pieaugušo viedoklis tiek ņemts vērā.⁹

Ņemot vērā tiesībsarga funkcijas veicināt privātpersonas cilvēktiesību aizsardzību un sekmēt sabiedrības informētību un izpratni par cilvēktiesībām¹⁰, ir būtiski apzināt izglītības iestāžu darbību bērna tiesību tikt uzklautam sekmēšanā un ar šo ziņojumu aktualizēt un veicināt izpratni par bērna tiesību tikt uzklautam nozīmi.

Par iekšējās kārtības noteikumiem, kastītēm anonīmo sūdzību iesniegšanai, skolas padomēm

⁴ Bērnu tiesību komiteja, Vispārējais komentārs Nr. 12 par bērna tiesībām tikt uzklautam (Konvencijas 12. pants), (CRC/C/GC/12), 107.

⁵ Bērnu tiesību komiteja, Vispārējais komentārs Nr. 1 par izglītības mērķiem (Konvencijas 29. panta 1. punkts), (CRC/C/2001/1).

⁶ Bērnu tiesību komiteja, Vispārējais komentārs Nr. 12 par bērna tiesībām tikt uzklautam (Konvencijas 12. pants), (CRC/C/GC/12), 108.

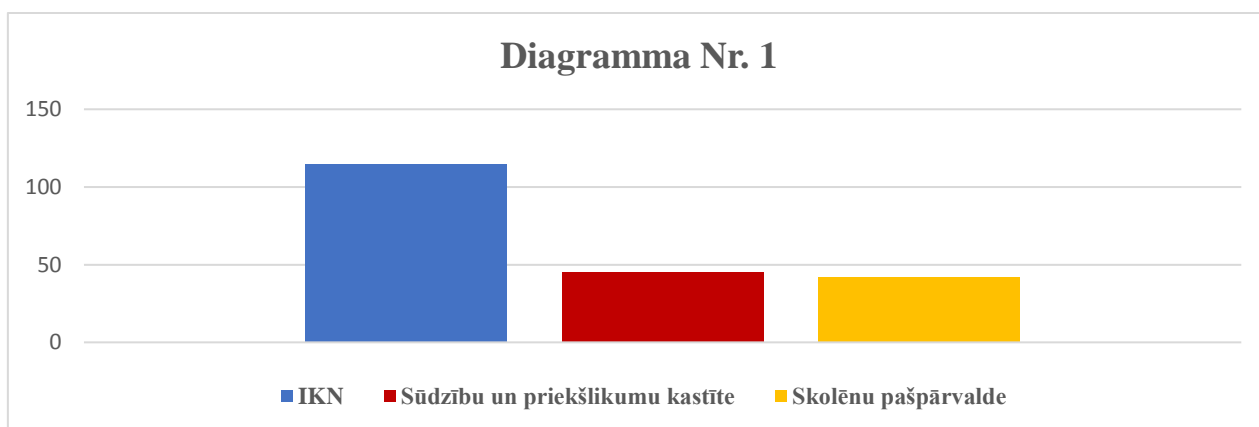
⁷ Turpat, 109.

⁸ Turpat, 110.

⁹ Turpat, 3.

¹⁰ Tiesībsarga likuma 11. panta 1. un 5. punkts.

[1] Diagramma Nr. 1 sniedz ieskatu par pašvaldību skaitu, kuras norādīja, ka pašvaldību izglītības iestādēs ir iekšējās kārtības noteikumi vai atsevišķi noteikumi par sūdzību iesniegšanas kārtību, kastītes anonīmo sūdzību un priekšlikumu iesniegšanai, kā arī skolēnu pašpārvaldes.

No diagrammas izriet, ka 115 pašvaldības sniedza atbildi un norādīja, ka izglītības iestādēs ir izstrādāta un noteikta kārtība, kādā bērns var iesniegt un kā tiek izskatīta bērna sūdzība vai jebkāda cita veida vēstule. Atbildes nav sniegušas Garkalnes, Mērsraga, Varakļānu un Viļānu novada pašvaldības.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 68. panta otrā daļa noteic, ka kārtības uzturēšana šajās [bērnu aprūpes, izglītības un citās] iestādēs nodrošināma ar iekšējās kārtības noteikumiem, kuri atbilst likuma prasībām un neaizskar bērna cieņu. Šī norma noteic obligātu prasību par iekšējās kārtības noteikumiem izglītības iestādēs.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 70. panta otrā daļa paredz izglītības iestāžu vadītājiem pienākumu noteikt bērnu sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas kārtību un padarīt to bērniem zināmu un pieejamu. Tātad izglītības iestāžu vadītājiem ir pienākums nodrošināt, ka šie noteikumi ir saprotami un viegli sasniedzami bērniem.

Apkopojot saņemto informāciju no pašvaldībām, jāsecina, ka katrā izglītības iestādē ir izstrādāti iekšējās kārtības noteikumi, kuros ir sadaļa par sūdzību iesniegšanas kārtību, vai ir atsevišķi noteikumi, kas paredz sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas kārtību. Lielākoties skolēnus ar noteikumiem iepazīstina mācību gada sākuma, dažas skolas divas vai pat trīs reizes gadā, dažas skolas pārrunā noteikumus pēc vajadzības vairākas reizes gadā. Skolēni par iepazīšanos ar noteikumiem parakstās žurnālā.

Šāda procedūra ir oficiāla un vienota izglītības iestādēs, kas nepārprotami ir nepieciešama, taču to nevar atzīt par bērniem draudzīgu vai pat saprotamu, piemēram, jaunāka vecuma bērniem, bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem, bērniem, kas ir no ārzemēm, bet dzīvo un iegūst izglītību Latvijā u.c.

Lai ikviens bērns varētu pareizi rīkoties un saņemt efektīvu palīdzību situācijās, kad iespējami tiek apdraudētas vai netiek pilnvērtīgi īstenotas viņa tiesības un intereses, bērnam ir skaidri jāzina un jāizprot attiecīgā procedūra. Tādēļ būtu nepieciešams, lai skolas iekšējās kārtības noteikumi, kas noteic kārtību, kādā bērns var vērsties ar sūdzību par iespējamiem pārkāpumiem vai jebkādiem citiem

jautājumiem un priekšlikumiem, ir izstrādāti bērniem viegli uztveramā valodā un būtu ērti pieejami ikreiz, kad bērnam nepieciešams tajos ieskatīties.

Tiesībsarga aptaujas mērķis bija uzzināt labās – bērniem draudzīgās prakses piemērus, kādā veidā izglītības iestāžu vadītāji nosaka sūdzību par iespējamām pārkāpumiem iesniegšanas kārtību un padara to bērniem zināmu un pieejamu.

Rēzeknes novada pašvaldība norādīja speciālās izglītības iestādes praksi, kur minētā kārtība ir attēlota grafiski. Taču skolai ir jāveic darbības, lai tā būtu brīvi pieejama ikvienam bērnam, nevis tikai pie sociālā pedagoga.

Tāpat ir atzinīgi novērtējama Kocēnu novada Ziemeļvidzemes internātpamatskolas pieredze. Skola norādīja, ka, lai pārliecinātos, vai visiem skolēniem ir saprotama šī kārtība, audzinātājas veica diagnosticējošu darbu, kur skolēniem bija nepieciešams vizuālā veidā pastāstīt par to, kā viņi saprot un izjūt šo kārtību. Skolēnu attēli atklāja to, ka šo kārtību skolēni vairāk izjūt kā “lietas” nonākšanu un izskatīšanu pie vadības, atbalsta komandas, apspriedes organizēšanu. Taču redzams, ka darbību pēctecīgums viņiem nav īsti saprotams, kā arī nav ieraduma ziņas nosūtīt pa pastu, iemest pastkastītē u.tml. Tādēļ pēc diagnosticējošā darba audzinātājas kopā ar atbalsta personālu, iesaistot skolēnus, sagatavoja vizuālu, viegli saprotamu infografiku, kas attēlo procesu pēctecīgi - soli pa solim veiktās darbības.

Šādu praksi var piemērot arī jaunāka vecuma bērniem, kā arī svarīgi to ik pa laikam atkārtot, lai informācija saglabātos bērna atmiņā ilglaicīgi. Bērns iegaumē tikai to, kas viņam liekas interesanti. Ņemot vērā, ka skolas iekšējās kārtības noteikumu teksts var būt grūti uztverams, ir pozitīvi vērtējami skolu centieni darīt zināmus skolas iekšējās kārtības noteikumus tādā veidā, lai bērnam rastos interese par tiem un vēlme tos izprast.

Ir iespējams sarīkot arī cita veida aktivitātes, kā, piemēram, situāciju izspēles – lomu spēles, viktorīnas, īsfilmas vai citas aplikācijas radīšana, kuru izveidē var iesaistīt bērnus. Bērnus var iesaistīt iekšējās kārtības noteikumu pārrakstīšanā vieglā un saprotamā valodā, līdzīgā veidā kā tiesībsargs iesaistīja skolēnus konkursā “Esi radošs - #RadiLikumu”, kura mērķis bija radīt Bērnu tiesību aizsardzības likumu bērniem un jauniešiem draudzīgā valodā¹¹.

Ir atzinīgi novērtējama skolu prakse, kurās iekšējās kārtības noteikumi ir pieejami skolēnu dienasgrāmatās. Turklāt ir atzinīgi novērtējama arī Jelgavas, Tērvetes, Stopiņu, Baltinavas, Ropažu un Priekules novada pašvaldību izglītības iestāžu prakse, kas norādīja, ka skolēniem tiek dota iespēja iesaistīties iekšējās kārtības noteikumu apstiprināšanā. Veicinot bērna līdzdalību šādā veidā, tiek attīstītas bērna zināšanas par tiesībām un pienākumiem, sociālās prasmes (darbs komandā, iniciatīva, atbildība), kā arī tiek ļauts bērnam līdzveidot apkārt notiekošo un ietekmēt procesus skolās.

Visas iepriekš minētās un citas radošās aktivitātes ļauj skolām radoši un efektīvi sasniegt Bērnu tiesību aizsardzības likuma 70. panta otrajā daļā noteikto, ka izglītības iestādēm kārtība ir jāpadara bērnam zināma un pieejama.

[2] No Diagrammas Nr. 1 izriet, ka 45 pašvaldības norādīja, ka izglītības iestādēs ir pieejamas anonīmās kastītes sūdzību un priekšlikumu iesniegšanai.

¹¹ Vairāk informācijas:

http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/publikacijas/bernutiesibas_makets_1568208704.pdf

Izglītības iestāžu prakse rāda, ka visbiežāk skolēni savas vēlmes pauž, ievietojot informāciju skolas sūtījumu kastītē. Tas var tikt skaidrots ar to, ka anonimitāte ļauj bērnam drošāk paust savu viedokli, izteikt savas vēlmes un ierosinājumus, kā arī atklāt informāciju par dažādām problēmām, ar kurām ikdienā var saskarties audzēkņi.

No pašvaldību atbildēm izriet, ka anonīmas kastītes veicina bērna līdzdalību izglītības iestāžu dzīvē un vides uzlabošanā.

Taču Gulbenes novada pašvaldība norādīja, ka dažas skolas no anonīmajām kastītēm ir atteikušās, jo anonīmas sūdzības un problēmas risināt ir daudz grūtāk. Turklāt ir svarīgi audzināt skolēnos atklātu un konstruktīvu problēmu risināšanas pieeju.

Šāda pieeja ir pozitīvi vērtējama, ja izglītības iestādes patiesi iegulda darbu, iedrošinot un audzinot skolēnus atklāti un konstruktīvi runāt par problēmām un risināt tās; ja izglītības iestādes ir atvērtas, izrāda atbalstu un cieņu attiecībā uz skolēnu izteiktajiem priekšlikumiem un problēmām. Šādā veidā bērnam var tikt iemācītas daudzas dzīvei noderīgas prasmes kā, piemēram, stresa paškontrolē, drosmē, saskarsmes prasmes, pašapziņa, atklātība. Kā rezultātā tiek pozitīvi veicinātā bērna personības izaugsme.

[3] Izglītības likuma 30. panta trešā daļa noteic, ka izglītības iestādes vadītājam ir pienākums nodrošināt izglītības iestādes padomes izveidošanu un darbību.

Izglītības likuma 55. panta 2. punkts noteic, ka izglītojamam ir tiesības mācību un audzināšanas procesā izteikt un aizstāvēt savas domas un uzskatus, neaizskarot citu personu cieņu un godu. Savukārt šā panta 6. punkts noteic, ka izglītojamam ir tiesības piedalīties mācību procesa pilnveidē un izglītības iestādes padomē. Izglītības iestādes padomes regulējums ir noteikts Izglītības likuma 31. pantā.

Iepriekš tika minēts, ka “bērnu pastāvīga līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesos ir jāpanāk, nodrošinot klašu padomju, skolēnu padomju un skolēnu pārstāvību skolas padomēs un komitejās, kurās skolēni var brīvi paust savu viedokli par skolas politikas un uzvedības kodeksu izstrādi un īstenošanu.” Tas nozīmē, ka Latvijas tiesību aktos Izglītības iestādes padome ir regulēta kā bērnu un jauniešu līdzdalības rīks. Izglītības iestādes padomes esamība ir vispārāzīta prakse Latvijas skolās. Kaut arī tiesībsarga aptaujā netika uzdots jautājums par izglītības iestāžu padomēm, 42 pašvaldības norādīja (sk. diagrammu Nr. 1), ka skolās ir skolēnu pašpārvaldes, kas ļauj skolēniem brīvi izteikt savas domas un priekšlikumus, iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesā, pārrunāt interesējošos jautājumus par skolas darbu, organizēt un uzņemt atbildību par dažādiem pasākumiem u.c.

Par bērnu līdzdalības labās prakses piemēriem izglītības iestādēs

Otrs tiesībsarga aptaujas mērķis bija noskaidrot labās prakses piemērus par to, kā skolas iesaista bērnus izglītības iestādēs dzīvē.

Šajā kartē ir atzīmētas pašvaldības, kuras sniedza informāciju par bērnu līdzdalības veicināšanu izglītības iestādēs.

Foto autors: Wikipedia

Vairākas pašvaldības norādīja, ka novērtē skolēnu iniciatīvu, ņem to vērā vides uzlabošanai. Piemēram, pēc skolēnu iniciatīvas¹²:

- Daugavpils novada Silenes pamatskolā tika iekārtota autobusa pietura pie skolas, izvietoti novusa un tenisa galdi brīvā laika pavadīšanai, kā arī uzstādīta velosipēdu novietne.
- Balvu novada Balvu pamatskolā tika iekārtoti izglītojošie gaiteni, kur var spēlēt spēles, ko paši skolēni arī zīmējuši un veidojuši.
- Balvu Valsts ģimnāzijā tika veikti uzlabojumi/izmaiņas skolas ēdienkartē.
- Cēsu Valsts ģimnāzijā darbojas skolas radio.
- Cēsu 2. pamatskola organizē sarunas ar skolēniem, lai izzinātu skolēnu viedokļus.
- Ādažu vidusskolā tika pastiprināta sadarbība ar Ādažu pašvaldības policiju. Tiek veiktas regulāras sarunas par atkarību izraisošām vielām. Ēdnīcā ēdienkartes ar cenām tika izvietotas redzamā vietā. Pārskatīti skolotāju un skolēnu dežūrpriekšnieki.
- Rēzeknes novada pašvaldība ir organizētas vasaras nometnes. Turklāt skolēni iesaistās skolas darbības vērtēšanā.
- Olaines novada pašvaldība sniedza informācija, ka tiek organizēts pasākums “Tēja ar direktoru” skolēniem ar augstiem mācību rezultātiem, kura ietvaros skolēniem ir iespēja izteikt priekšlikumus skolas dzīves uzlabošanai.

¹² NB! Šeit nav izsmeļoši norādīti visi labās prakses piemēri, bet, pēc tiesībsarga uzskata, vērtīgāki no iesūtītajiem.

Divās izglītības iestādēs darbojas ekopadomes, kuras risina dažādus ekoskolām izvirzītus uzdevumus, iesaistās skolas vides pilnveidošanā, uzsverot “zaļo” domāšanu un dzīvesveidu.

- Limbažu novada Umurgas pamatskolas izglītojamie izsaka priekšlikumus un arī veic dažādas aptaujas starp skolēniem (“Skolas pasākumu tops”, “Aptauja par starpbrīžiem, “Vesels un brīvs” u.c.), organizē un vada pasākumus. Skolā tiek organizēti pasākumi, kas veicina vides uzlabošanu (“Mēs par tīrību skolā!”, “Saudzē skolas grāmatas!”).
- Inčukalna novada Vangažu vidusskolā skolēni iesaistās vecāku nedēļas pasākumu organizēšanā un vadīšanā. Savukārt vecāko klašu skolēni iesaistās dažādu pasākumu vadīšanā jaunāka vecuma bērniem.
- Salaspils 2. vidusskola sniedza piemēru par skolēnu izveidoto “Brīvprātīgo dežurantu” komandu, kuri seko kārtībai starpbrīžos un no rītiem. Dienas beigās dežuranti aizpilda pašu izveidotās anketas un pārrunā dienas notikumus ar policistiem un vietnieci audzināšanas darbā.
- Vairākās skolās pēc skolēnu iniciatīvas nodrošināta piekļuve WI-FI, kā arī daudzās skolās bērni iesaistās dažādu pasākumu vadīšanā un organizēšanā.

Par to, ka tiek ņemti vērā izglītojamo priekšlikumi, norādīja arī Ventpils pilsētas dome, Jelgavas pilsētas dome, Gulbenes novada pašvaldība un Madonas novada pašvaldība.

Pašvaldības sniedza informāciju par dažādām programmām, kurās izglītības iestādes iesaistās vai izveido pašas, veicinot bērnu līdzdalību un skolas vides uzlabošanu. Piemēram:

- Dagdas novada pašvaldība minēja piemēru par skolēnu dalību projektā “Pumpurs”, kura mērķis ir veidot atbalstošu un iekļaujošu skolas vidi ikvienam skolēnam¹³. Papildus tika sniegta informācija par to, ka Dagdas novada Izglītības, kultūras un sporta nodaļa kopā ar skolas direktora vietnieci organizē izglītojošo semināru skolēnu pašpārvaldēm par aktuālajiem jautājumiem bērnu tiesību aizsardzības politikā.
- Ķekavas novada Daugmales pamatskola norādīja, ka tajā aktīvi darbojas Latvijas Mazpulku organizācija¹⁴ un Ekoskolu programma¹⁵. Šīs organizācijas nodrošina ļoti daudz aktivitāšu personības attīstībai, kā arī veicina izglītības iestādes pozitīvās vides veidošanu.
- Preiļu novada Preiļu 1. pamatskola sniedza informāciju par skolas (skolēnu un skolotāju) dalību MOT programmā. Tā ir programma skolēniem dzīvotprasmes apguvei, kuras mērķis ir veidot stipru jaunatni, lai novēstu bulingu, vardarbību, alkohola un narkotiku lietošanu, sociālo atstumtību un no tās izrietošās garīgās veselības problēmas.¹⁶ Dalība šāda veida programmās var noteikti veicināt skola vides uzlabošanu.
- Riebiņu novada Galēnu pamatskola norādīja, ka jau ilgu gadus ir Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas kustības „Draudzīga skola” misijas

¹³ Vairāk informācijas: www.pumpurs.lv.

¹⁴ Vairāk informācijas: www.mazpulki.lv.

¹⁵ Vairāk informācijas: www.videsfonds.lv/lv/ekoskolas

¹⁶ Vairāk informācijas: www.mot.lv.

dalībniece. Tās uzdevums ir pilnveidot skolas psihosociālo vidi, lai attiecības starp bērniem, vecākiem, skolotājiem un skolas administrāciju tiktu balstītas savstarpējā cieņā un sadarbībā. Viens no misijas mērķiem ir uzlabot skolēnu, skolotāju, vecāku un skolas administrācijas savstarpējo sadarbību un sadarbību ar citām institūcijām un pašvaldību.¹⁷ No Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas mājaslapas izriet, ka 2019. gadā 72 skolas bija šīs kustības dalībnieces.

- Ropažu novada vidusskolā darbojas vērtību programma, kas paredz katra mēneša noslēgumā izvirzīt vērtību (atbildība, mērķtiecība, cieņa, sadarbība, uzņēmība) vēstnešus apbalvošanai. Šī programma palīdz uzlabot sociāli emocionālo vidi skolā.
- Privātā izglītības iestāde “Mīlestības māja” dalījās ar pieredzi, ka mācību gada sākumā katrā klasē, iesaistot visus izglītojamos, tiek izveidoti klases dzīves principi jeb likumi. Piemēram, klusuma likums, kas nozīmē, ka stundās mutes ir klusas un sarunājas čukstus. Mīlestības likums – rokas un kājas dara labus darbus, mute runā labus vārdus. Kārtības likums – visām grāmatām, burtnīcām, zīmuļiem un citiem priekšmetiem ir sava vieta, mājas, kur tie dzīvo un jūtas labi. Izglītojamiem paši piedalās šo principu pieņemšanā. Kas vislabāk ievēro likums, tiek apbalvots.

Daudzas skolas sniedza informāciju par Edurio¹⁸ platformas izglītojamo un vecāku aptaujām izmantošanu. Edurio mājaslapā ir atrodamā informācija par to, ka tas ir rīks, ar kura palīdzību izglītības iestādes var efektīvi veikt aptaujas un saņemt atgriezenisko saiti par interesējošiem jautājumiem. Mājaslapā ir norādīts, ka Edurio var palīdzēt izglītības iestādes darbam, “sniedzot atbalstu skolas attīstības plānošanā, palīdzot gatavoties akreditācijai, nodrošinot daudz plašāku redzējumu daudz īsākā laikā, palīdzot risināt dažādus izaicinājumus un konflikta situācijas”.

Edurio platforma piedāvā dažādas aptaujas, kuras ir izstrādātas, “balstoties uz pētījumiem, un “pieslīpētas” diskusijās ar Latvijas skolu direktoriem un skolotājiem:

- Vispārīgās aptaujas par situāciju skolā, skolas attīstību un mācību stundām.
- Aptaujas skolas pašnovērtējuma veikšanai. Izstrādātas sadarbībā ar Izglītības kvalitātes valsts dienestu.
- Organizācijas kultūras aptaujas. Izstrādātas sadarbībā ar Valsts izglītības satura centru.
- Aptaujas pirmsskolas izglītības iestāžu pašnovērtējumam un vadītāju novērtēšanai. Izstrādātas sadarbībā ar Ventspils izglītības pārvaldi.”

Edurio mājaslapā ir atrodamā vērtīga informācija par atgriezeniskās saites lomu skolā: “Darbs skolā rit visproduktīvāk, ja visas iesaistītās puses zina un saprot skolas vērtības, darbības principus un mērķus un jūtas iesaistītas lēmumu pieņemšanas procesā. Tāpēc mērķtiecīgas atgriezeniskās saites iegūšana no skolēniem, skolotājiem, atbalsta personāla, ģimenēm ir izšķiroši svarīga skolas attīstības plānošanā un ikdienas darba pilnveidē.”

¹⁷ Vairāk informācijas: www.bti.gov.lv/lat/draudziga_skola/kustiba_draudziga_skola/?doc=1957.

¹⁸ Vairāk informācijas: <https://home.edurio.com/skolam>

Noslēguma apsvērumi un tiesībsarga rekomendācijas

Bērnu tiesību komiteja norāda, ka, lai “līdzdalība būtu efektīva un jēgpilna, tā jāsaprot kā process, nevis kā viens atsevišķs gadījums. Pieredze liecina, ka laikā kopš 1989. gada, kad tika pieņemta Bērnu tiesību konvencija, ir gūta plaša vienprātība par pamatprasībām, kuras ir jāizpilda, lai Konvencijas 12. pants tiktu efektīvi, ētiski un jēgpilni īstenots. Komiteja iesaka dalībvalstīm integrēt šīs prasības visos likumdošanas un citos pasākumos, kas paredzēti 12. panta īstenošanai”.¹⁹

Visiem procesiem, kuros tiek uzklauts vai piedalās bērns(-i), ir jāatbilst šādiem principiem²⁰:

“a) pārredzamiem un informatīviem – bērniem ir jāsaņem pilnīga, saprotama, dažādiem bērniem piemērota un vecumam atbilstoša informācija par viņu tiesībām brīvi paust viedokli un par to, ka viņu viedoklis tiks pienācīgi ņemts vērā, kā arī par to, kādā veidā, kādā apmērā un kādam mērķim notiks bērnu līdzdalība un kāda būs tās ietekme;

b) uz brīvprātības principa balstītiem – bērnus nekādā gadījumā nedrīkst piespiest paust viedokli pret viņu gribu, un viņi ir jāinformē par to, ka jebkurā brīdī drīkst atteikties no līdzdalības;

c) cieņpilniem – pret bērnu viedokli ir jāizturas ar cieņu, un bērniem ir jānodod iespēja piedāvāt idejas un ierosināt aktivitātes (..);

d) atbilstoši – jautājumam, par kuru bērnam ir tiesības paust savu viedokli, ir jābūt svarīgam viņa dzīvē, un tam jābūt tādām, lai bērns varētu izmantot savas zināšanas, prasmes un spējas (..);

e) bērniem draudzīgiem – vide un darba metodes ir jāpielāgo bērnu spējām. Ir jāatvēr pietiekami daudz laika un resursu, lai nodrošinātu, ka bērni ir atbilstoši sagatavoti un pārliecināti par sevi, un viņiem ir iespēja izteikt savu viedokli. Jāņem vērā, ka bērniem būs nepieciešams dažāds atbalsts un viņu iesaistīšanās apmērs būs atšķirīgs atkarībā no viņu vecuma un attīstības pakāpes;

f) iekļaujošiem – līdzdalībai ir jābūt iekļaujošai, ir jānovērš pastāvošie diskriminācijas modeļi un ir jāuzlabo atstumtu bērnu, gan zēnu, gan meiteņu, iespējas iesaistīties (..);

g) uz apmācību balstītiem – pieaugušie ir jāgatavo, viņiem ir jāizkopj prasmes un jāsaņem palīdzība, lai viņi varētu efektīvi sekmēt bērnu līdzdalību, turklāt viņiem ir jāizkopj tādas prasmes kā, piemēram, prasme klausīties bērnus, sadarboties ar bērniem un efektīvi iesaistīt viņus, ņemot vērā viņu attīstības pakāpi (..);

h) drošiem un riskam atbilstoši – atsevišķos gadījumos sava viedokļa paušana var būt riskanta. Pieaugušajiem ir pienākums pret bērniem, ar kuriem viņi strādā, un tāpēc viņiem ir jāveic visi piesardzības pasākumi, lai pēc iespējas samazinātu risku, ka bērni savas līdzdalības dēļ saskaras ar vardarbību, tiek izmantoti vai piedzīvo citas negatīvas sekas. (..) Bērniem ir jāzina savas tiesības

¹⁹ Bērnu tiesību komiteja, Vispārējais komentārs Nr. 12 par bērna tiesībām tikt uzklautam (Konvencijas 12. pants), (CRC/C/GC/12), 133.

²⁰ Turpat, 134.

būt pasargātiem no apdraudējuma, un viņiem ir jāzina, kur vajadzības gadījumā vērsties pēc palīdzības (..);

i) pārskatāmajiem un atbildīgajiem – svarīgi ir apņemties sekot līdzi procesam un izvērtēt to. Piemēram, ikvienā izpētes vai konsultatīvajā procesā bērni ir jāinformē par to, kā viņu viedoklis ir interpretēts un izmantots, un vajadzības gadījumā viņiem ir jānodrošina iespēja apstrīdēt un ietekmēt secinājumu analīzi. Turklāt bērniem ir tiesības saņemt skaidru atgriezenisko saiti par to, kā viņu līdzdalība ir ietekmējusi rezultātus (..).”

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, tiesībsargs aicina izglītības iestādes:

- 1) veicināt skolotāju, skolēnu un vecāku *izpratni* par bērna tiesību tikt uzklautam *nozīmi*;
- 2) *nepārtraukti* īstenot bērnu līdzdalības procesus izglītības iestādes dzīvē;
- 3) līdzdalības procesus īstenot, ievērojot šajā sadaļā minētos Bērnu tiesību komitejas *principus*;
- 4) bērnu līdzdalību *īstenot* caur radošiem un izglītojošiem pasākumiem;
- 5) *ieklausīties* bērnu priekšlikumos un viedoklī un ņemt tos vērā;
- 6) *regulāri* veikt skolēnu aptaujas skolas *attīstības plānošanai* un ikdienas *darba pilnveidei*;
- 7) *patiesi atbalstīt* skolēnu līdzdalību skolas padomē;
- 8) iekšējās kārtības noteikumus, jo īpaši noteikumus, kas noteic iesniegumu un sūdzību iesniegšanas kārtību, padarīt bērniem *viegli saprotamus un pieejamus*.

Tiesībsarga vietniece

I. Piļāne